

Zgodovinske stvari.

Kaj je zgodovina? Kako se piše zgodovina?

Spisal in govoril v čitalnici ljubljanski dr. E. H. Costa.

Narodje napredujejo, kadar se njih izobraževanje širi in množi. Kjer koli vidimo napredek, ne moremo dvomiti, da se ne bi izobraženost širila in množila. Čedalje več se nahaja tacih mož, ki znanstva ljubijo in česté, kar se pa lahko še bolj trdi o zgodovini nego o naravoslovskeji vednosti. Nobenega med nami ni, da bi se uže ne bil pečal s zgodovino, če z drugo ne, vsaj s prigodbami svetega pisma v prvih razredih normalne učilnice. Nadjati se torej smem, da ne bode čisto dolgočasno moje govorjenje, ako poskusim razložiti: kaj je zgodovina? in kako se piše zgodovina?

Kakor priča uže samo imé, zgodovina pripoveduje to, kar se je zgodilo. Govori se tudi o naravoslovskeji zgodovini, to je, o pripovedovanji, kako se spreminja telesna narava; ali zdaj se ne bodemo dalje na to ozirali, ampak pred očmi bode nam samo prava zgodovina, ki poroča o posameznih ljudéh in o vsem človeštvu. Ker pa je posamezni človek le ud tiste velike verige, ki je v neprestanem napredku, ki se večno i brez vsega konca razvija, zato vsaka zgodovina pripoveduje, kako se mika in obrazi človeški rod od svojega prvega začetka do naših dní.

Najprostejša in najprva zgodovina je le ob kratkem brez kake lepote zapisovala, kaj se je godilo. Taki so bili letniki (kronike) najstarejše dóbe. Iz te je razcvela pripovedujoča zgodovina, ki je imenitne dogodbe vezala in pripovedovala, da je vstrezala veselju radovednih bralcev, pa ni v sebi imela globoke misli, ktera bi jo bila vodila. Še le vzročna (pragmatična) zgodovina je začela preiskavati, kje imajo svoje globokejšje jedro prigodbe, ktere je potem vezala po vzrokih in učinih, ter umetno devala v red po vseh pogodbah te notranje zveze.

Ako hoče zgodovina doseči svoj pravi namen, mora prigodke tako pripovedovati, kakor so se v resnici godili, in značaje tako popisovati, kakor so res sézali v tek raznih dogodeb, s kratka, pravi zgodopisec mora biti objektivén. To pa ni majhno zahtevanje in težave niso male, ker se človek rad udaja zmotam, in tudi najkrepkejšja volja popolnoma nikoli ne doseže najviše stopinje, ker človeška narava je preslaba. Vendar pa objektivnost še zmirom ostaja v svojej trdnjej veljavi, ker izvira iz bitja in prave lastnosti vsake stvari, in kdor se čuti povabljen zgodovino pisati ali učiti, naj si prizadeva, da bode vstrezal tej prvej pogodbi, po ktereji mora hrepeneti, kakor po najplemenitejšem vzoru (idejalu).

Zgodovina je ali životopis ali osamna zgodovina ali pa svetovna zgodovina.

Vsak človek ima svojo zgodovino. Tak, kakoršen je človek, ni prišel na svet, ampak počasi se je tako zasuknil. In zgodovino, ktera uči, kako se je posamezni človek razvil, imenujemo životopis. Opomina vredno je pa to, da so največe može najbolje zadeli in sodili pisatelji družih narodov. Tako Angličanje sami ne tajé, da jim je še le nemški zgodovinar Gervinus odprl oči, da prav umejo svojega največega pesnika, Shakspearja, ki se vrsti med najsvetlejšje zvezde vsega obnebja človeške zgodovine; a Nemci se morajo pa zahvaliti, da jim je Angličan Lewes spisal najboljši životopis o Götheju. Mi Slovenci čutimo, kako težko se pogreša narodno životopisno slovstvo. Kje si namreč more narod iskati izgledov, od kod si more dobiti čislanje samega sebe, nego v tenkem popisovanji slav-

nega živjenja svojih najboljših bratov? Lansko leto nam je sicer dalo obširen životopis izvrstnega Slovenca, zvestega, dobrodarnega sina svojega naroda, nepozabljene in nedomeščenega vladika Slomška — ali, da bi tako ne! v tujem jeziku, v nemščini, ktere naše ljudstvo ne zná. Še zmirom pogrešamo polnega Vodnikovega životopisa, dasitudi je uže obilo gradiva za-nj zanesenega. O Preširnovem življenji pa še nimamo niti kratkega popisa!

Osamna zgodovina je lahko zopet razna, ker lahko popisuje, kaj se je dogodilo kacemu mestu, kacemu kraju, samostanu itd., ali pa vsemu narodu, deželi, kraljestvu ali državi. V prvo vrsto spada „Celjska kronika“ župnika Orožna, v drugo pa „zgodovina kranjske zemlje“, ktero je Vodnik bil zložil za učilnice. Tudi bi jako bilo želeti, naj bi se spisala v slovenskem jeziku „zgodovina kranjske zemlje“, še raje pa zgodovina slovenskega naroda. Res je, da bi prav ta zgodovina prizadevala velike težave, ker se je dozdanje zgodovinsko preiskovanje malo oziralo ali pa čisto nič na ljudstvo in njegove razne osode. Izvrstna zgodovina posameznih dežel je „zgodovina česke zemlje“, slavnega českega voditelja Palackega in „angličanska zgodovina“, ktero je spisal Macaulag. Če ne po jeziku, je vendar po svojem obsežku znamenita „dogodivščina štajarske zemlje“, ki jo je v slovenskem jeziku spisal nepozabljivi rodoljub naš Anton Krempel.

(Dalje prihodnjič.)

Slovstvene stvari.

Nadalje o besedah anti, an, ni, niti.

(Konec.)

Častiti bravci bi zdaj lahko od mene zahtevali, da jaz navêdi za vsaki prikaz, ki sem ga povedal, primer iz knjige. Jaz mislim da bi to mogel, in tudi bi rad, ali zdaj nimam ne časa, da bi iskal, ni ne pripravljenih tacih knjig; naj bo tedaj za to pot dovelj samo nekoliko primerov, iz kterih se bo tudi dal uginiti genij slovenskega in slovanskega jezika. Ti-le so:

1. Iz stare slovenščine: „Nesem se ni približil jemu. Ni malo ne možaše videti“ (*Mikl. slovník 1863 III. zvez.*)

2. Hrvaško-srbski: „Car ne mogne ni kud, ni kamo“ (*Vuk*). „Inoga ni luča ni oka nije Višnji svetu podelic.“ (*Maž. hrv.*) „A jednome ni to nije moglo iziči.“ (*Vuk*). „Kdo svoje odbacuje, nije ni tudjega vredan.“ (*Nar. prislov.*)

3. Iz češčine: „Ani had svyh stržev (črev) nesežirá. Chu dobreho (ubozega) ani svojet' ne zna. Ani s tebou nemohu žiti, ani bez tebe biti.“ (*Čelakovski nar. prisl.*)

4. Iz ogerske slovenščine: „Na lici zemlje je nej (nam. nî); vsaki človek kerščenik, nego jeso i vnogi drugoga vadlūvanja (vere) kakti: Židovje, Mohamedanusje, poganje. Niti sami kršćanje so nej (nam. nîso) vsi edne fele.“

Proti bratom — sestram mojim je moja dužnost etu, naj se ž njimi lepo zbivam, ž njimi se nepernjam, ni njim nevoščeni ne bodem.

Deseta zapoved: „Ne poželi bližnjega tvojega žene, ni sluga, ni službenice, ni nika, ka je njegovo.“ (*Kerščanstva abecé v Kösegi 1845*).

Kako mora v slovenščini, če prav je že ni v stavku, še vselej ne stopiti pred glagol, vidi se najjasneje pri besedah z ni sestavljenih.

Kakor na pr. pravi Srb: „Car ne mogne ni kud, ni kamo“ — ravno tako govorimo mi: „Nikod nikamor ne; nikoli nikjer ga ni“; „ni se nam izpolnila

kjer parnim mašinam kurijo s tem oljem, ki je za dve tretjini cenejše memo premoga.

To krasno olje, ki slovi zdaj po svetu kot najlepša luč, dohaja nam iz Amerike. Lansko leto so ga okoli 10 milijonov centov iz Amerike v Evropo pripeljali. Ali Vam ni to dosti jasen dokaz, kako čislano je že to olje in bode še zmiraj bolj, ko ga bote tudi Vi po kmetih v vsaki bajtici za svečavo imeli. Stavim, kolikor Vam je drago, da bode namesti brljavih lešerb Vam povsod svetilo kamno olje! In še plinovo (gazno) svečavo utegne spodriniti. Funt očiščenega kamnega olja velja le 34 ali 35 nov. krajc. funt ogeršičnega ali lanénega olja pa tudi toliko. Pre-rajtali so, da luč kamnega olja, ako gori s toliko svitlobo kakor 6 sveč (Milliovih), velja za uro le malo čez 1 nov krajcar, z manjšo svetlobo pa še cel krajcar ne.

Dosihmal so se nekteri bali tega olja, ker se je slišalo o mnogih nesrečah. Al, dragi župan, vsega tega se ni celó nič bati, ako se rabi očiščeno (rafinirano) olje. Kako to? bodete vprašali. Lej-te! to je tako-le:

Kamno olje, ki ga dobivamo iz Amerike, obstaja iz dveh tvarin (stvari): ena je tako imenovana nafta, druga je pravo kamno olje. Obé te tvarini gorite; obé ste si sicer podobni in sorodni, in vendar je med nafto in kamnim oljem velik razloček. Nafta je kakor éter neka izhlapljiva ali izdišljiva stvar; kadar se pritakne temu hlapu ali plinu goreča sveča ali kar si bodi gorečega, se hipoma užge hlap, in nafta s plamenom gori, dokler jo je kaj v olji. Zato je nafta tako nevarna, ker lahko ogenj z velikim plamenom napravi krog in krog.

Al ta nevarnost se lahko in popolnoma vzame sirovemu kamnemu olju, ako se mu odžene nafta, to je, da se olje očisti nafte, ki se vjame v posebno posodo, olje pa potem samo, čisto ostane. Tako očiščeno (rafinirano) kamno olje je tako brez vse nevarnosti kakor vsako drugo olje. Glavna stvar je tedaj, da si kupimo od poštenega trgovca očiščenega kamnega olja, kterege se dobí povsod na cente. Da pa je olje res očiščeno, se lahko vsak sam prepriča. V skledico vlite nekoliko kamnega olja, pa prižgite košček papirja ali trsko in držite jo nad oljem. Ako je olje sirovo in ni očiščeno, pri tej priči se vname nafta in tudi olje se užge; ako pa je olje očiščeno, Vam bo pogoril sam papir ali trska in olje se ne užge. — To so gotove skušnje, po katerih nikogar ne more oslepariti goljufen barantač s sirovim oljem. To trdi tudi zagrebški „Gosp. List“, po katerem Vam bodem drugi pot še nekoliko več o tem povedal, kako je s svetilnicami (lampicami) ravnati pri tej svečavi.

Vrednik.

Zgodovinske stvari.

Kaj je zgodovina? Kako se piše zgodovina?

Spisal in govoril v čitalnici ljubljanski dr. E. H. Costa.

(Dalje.)

Splošna svétovna zgodovina pak se povzdiguje nad vse kraje, nad vse čase. V njej dobiva posamezni človek svoj zgodovinski prostor le v zvezi z drugimi ljudmi, ki so poklicani k enacemu namenu, in ki toraj hrepené, da bi prišli do enacega konca. Take zveze se po jeziku in po rodu imenujejo narod, po zakonih in ustavah država, po svojem razmerji z Bogom verske družbe. Časi se združi vse življenje in prizadevanje kacega naroda samo v enej velikanskej osobi, iz čegar bitja in dejanja odséva značaj in delavno življenje vseh družih njenih bratov, tako da národna zgodovina dobí životopisno lastnost. Take osebe, ki se

iz nedozirne množnosti podobnih pa vendar le raznih prikazni vzdigajo kakor holmi, na ktere solnce sije, vidimo v tistih velikih junacih, na ktere zgodovina pripenja svoje brezkončne niti, da potem nekoliko počiva v svojem težavnem, bojevitem téku. Svétovna zgodovina zapisuje v svojo knjigo vse imena vredne pridobitke posameznih ljudi, oči pa ima vedno obrnjene na veliko celoto, in z vrstečim, v red devajočim duhom ločene posameznosti zopet zbira v viši pojem, ter odružene imetke prilaščuje vzornej celoti, ktera je pa zopet le samo ud na verigi vsega človeštva. Svétovna zgodovina torej zvesto shranja vse vzorno blago, kar ga je obrodilo v kacem času, v kakej deželi in pri kacem narodu, in spravlja vsacemu ljudstvu, v njem pa vsacemu posamezniku njegovo last in njegov delež, ter za trud in delo plačuje s čestjo in slavo, ali pa slabo rabljene kreposti kaznuje sè sramoto in zaničevanjem, pridobitke vseh zopet vračuje vsemu človeštvu v lastnino, ter skrbi, da se nič pravega blaga ne izgubi, da ne izgine z naše zemlje nobena v nebesih rojena misel.

Zgodovinar mora najprvo razumeti pri narodu njegove národne posebnosti, potem razmerje z drugimi narodi in poslednjič razmerje s človeštvom sploh.

Kar se tiče prvega, mora najpoprej dobro pogledati, kake lastnosti ima dežela, da bi zvedel, koliko so pripomogle tla in solnce, reke in gore ali mogočno morje, da se je narod v svojem izobraževanju tako zasuknil, da je privzel svoje sedanje nagibe in običaje, in da se je lotil sedanjega dela in življenja. Človek je tesno zrasten z naravo, ktera ga objemlje, in celó duševni pridobitki vsacega naroda, ako mu niso od drugod prineseni, imajo tudi nekoliko korenin v lastnosti svoje zemlje, dasitudi so pomagali še drugi vzroki, in sicer rod, duševna obdarjenost, izobrazna sposobnost in prirojena duševna mér. Zgodovinar se tedaj mora vedno držati zemljopisca, mora s človekom popisovati vse, kar je okoli njega, mora dokazati, v kako živje zajemnosti je ljudstvo z deželo, v kateri biva.

Nobenemu narodu pa ni dano, da bi v teku svojega življenja samôval, ampak srečati se mora z drugimi, poskušati mora z njimi svoje kreposti, da se mu tako obudé njegove moči in sposobnosti. To srečavanje pak je ali sovražno, in potem rodi vojne in osvojitve, ali pa mirno, in dela pogodbe in trgovske zveze. Bodi-si pa to ali uno, oboje omiko povzdiguje, množi in bogati.

Vojne in orožje imajo obilo svojega prostora v zgodovini, posebno v krepkej mladosti raznih narodov, in če zgodovina tudi ne govori samo o njih, in če se tudi kažejo le za važnejše znamenja narodnega življenja poleg mirnih činov in poleg duševne delavnosti; vendar se jim njihova vrednost in pomen mora neokršen hraniti. Boji so čini možatih narodov, v vojni se v najsilnejšej obilici razodeva narodova krepkost; vojna brani mekušnosti in toposti v deželo, ter hrabremu in srčnemu možu obeta nastopke slavnih del. In kakor je v človeškem življenji veličanska in plemenita podoba tisti zemski sin, ki se z osodo in s trpkimi britkostmi krepko bori, če tudi uleže, da na-nj celó poezija često naslanja svoje vzorne stvaritve, tako tudi pri pravem zgodovinarji stoji vedno v prvej vrsti narod, ki se bori in bojuje, pa naj potem zmore ali slavno pade. Vojna pa tudi narode preseljuje in meša ter množi duševni zaklad z novimi plodovi; in da-si podira poprejšnji red, pa izobražene mesta zasiplje v razvaline; vendar iz krvavih tal odganja novo življenje, in prihodnji zarod si vzame duševno dedino umrlih očetov, in potem jo bogati z novimi naredbami. Ko bi ne bilo jeklene vojue,

potem bi poprej in obilnejše vzhobotala marsiktera obrazilna kal, toda deblo bi naglo usehnilo, in sad bi en bil tako krepek.

Če pa ne jemljemo vojni česti, tudi nečemo máliti ali nedovoljno čislati umetnosti, ki v miru razgrinjajo cvetje, in tudi ne blagonosnih nastopkov, rastočih iz pokojnega delanja in trgovskega pretikanja. Naseljene mesta, ktere so vzdignile roke delavnega trgovca na daljnem primorji, nesó omiko dalje, nego zmagoosne stopinje bojevitega premagalca, ter posipljejo seme, ki brez krvi in solz rodi innogoletno in plemenito sadje. Naj tudi vzroki, kteri so trgujoče in pomorske narode gonili v nevarne početja, v težavne poskušnje v daljne zemlje med divje ljudstva, ne bodo čistejši sebičnih želj po dobičku in imetku, nego vojne silnih zmagovalcev, pa vendar so imeli veselejše in gotovejše nastopke. In prav iz tega se mislecu kaže vodstvo više moči, kterej morajo tudi surovi nagibi človeške narave služiti, in ktera tudi neplemenite reči tako obrača, da iz njih raste blagoslov. Samopridnost, hrepenenje po zemskem blagu, vladoželjnost in žgoča žeja česti so najmočnejše zmeti človeških del; pa vendar iz teh nečistih tal odganjajo tudi plemenite zeli in krasno cvetje, a ne samo osát in plevel. To mrno srečavanje in mešanje ločenih narodov, ki imajo razne omike, množi dušni zaklad, ki ga preminja v splošno blago, pospešuje in širi izobraženost, kterej daje novo rast, ker jo prestavlja na mlade, čvrste debla, presaja duševno seme v tujo prst in pod drugačno solnce, kjer se pa združi z domačimi rastmi in počasi se potem spremeni, često se oplemeniti, časi zmaliči, vselej pak pomaga, da se čedalje bolj v človeku razgiblje, kar je v njem duševnega, torej božjega, in da to potem zmaga telesnost.

Ko je zgodovinar premišljal narod v njegovej tihej, samotnej rasti v razmerji z naravo okoli njega in zemljo pod njim; ko ga je potem spremil v daljne vojne in na daljno preseljevanje, in razumel, kako se z drugimi vede v miru in boji: potem ga čaka še tretja največa dolžnost. Presoditi mora namreč, kako je na lastno korist gospodaril s talentom, ki mu ga je Bog dal; pretehtati mu je, koliko se je samo po svojih duševnih delih približal končnemu namenu zemskega življenja; s kakim vspehom je gospostvo božje luči širil čez telesno temoto. To pak se mu najbolj pokaže, ako pregleda lice njegove države, njegovo verstvo in slovstvo z umetnostjo.

Država je stanovališče celega ljudstva, zakoni pak so mu braneče ozidje. Kakor človek ne prebode brez hiše in strehe, tako tudi ljudstvo ne brez države in trdnih zakonov, in kakor si divjaki po gozdéh in puščavah kopljó vsaj jame, ktere jih zaslanjajo nevihti in vremenu, branijo sovražnih živali in ljudi, ali pa si postavijo šator iz bičja ali drevnega ljubja, tako mora tudi imeti državen red s postavljenimi zakoni vsak rod, vsako ljudstvo, ktero koli se je združilo v občestvo in življenje. Po obliki, kakoršno vidiš da ima kaka država, sploh lahko meriš, na kterej stopinji duševne izobraženosti je nje ljudstvo, in zgodovinar mora posebno pazno slediti, kako se je državna ustava razgibala in drugačila. Če tudi gotovih začetkov nikjer ni najti, ker ima vsak narod uže trden red, brez kterega bi tudi ne mogel biti, ko se prvič pokaže v zgodovini, vendar, ker ima vsaka država naraven ték, oprt na domače zakone, lahko sodimo nekoliko po sosednjih ljudstvih, nekoliko pa tudi po zdanjej državnej obliki, kako je nekdej moralo biti. Zgodovinar mora tedaj stopiti na modroslovčevo mesto, ker skoke in vrzeli zgodovinskih poročil zadeluje z mislečim in sodečim umom; samo da ne smé domišlje preveč razbrzdati, ne hoditi po

samostvornej dasitudi morda res umetnej sestavi, ne smé delati iz subjektivnega duha objektivnih prikazni; raztrgane niti mora z umno roko premišljeno zvezati in združiti jih z enakimi nitmi. (Kon. prih.)

Kratkočasno berilo.

Harač.

Zgodovinsko-romantičen obraz.

Česki spisal Prokop Chocholoušek. Poslovenil Podgoričan.

(Dalje.)

Tako tedaj so junaci ustanovili zakon, potreben vojnemu narodu, — zakon, posled kterega je Črna gora zadobila samostalnost.

„No Vuk!“ — šel je stari Jurašković na stran ž njim. „Tvoj nasvèt, ta zakon je slaven. Martinovićevo imé zmirom bo živel med narodom. Vedno ga bodo zanamci s čestjo jemali v misel. S spoštovanjem ga bodo imenovali vselej, kadar si bodo pravili, kako se je oprostila domovina. Da bi nam Bog vendar dal dočakati te njene prostosti! Al pomisli!“ — omoknil je.

„Kaj neki?“ — poprašal je Martinović.

„Pomisli na svojo sestro!“ — djal je Jurašković in bistro gledal mu v obličje.

„Moja sestra je sestra moja, iz naše krvi“ — odvrnil je Vuk ponosno, pa skor razžaljen, da si upa kdo dvomiti o sestrični vernosti, o njeni zvestosti — „ona ne onečesti svojega rodú nikdar. Ponos za nas brate, ker imamo tako sestro! Ponos za Mandušića, ker je njegova nevesta.“

„Dobro, vse dobro!“ — prikima Jurašković. „Res je Helena krasna; krasna kakor jutranji žar, pa ponosna, zvesta svojemu rodu, da svojega srca ne obeta vsakemu. Tega še Mandušić ne vem če vé, ali tudi tako“ — omolknil je zopet.

„No?“ — povprašal je brž mladeneč — „povedi vojevod! Leta so ti uže obélila lase, obsivila brke; tvoja slava se razlega daleč, delj nego pak seza senca naših gorá. Kadar ti govoriš, ne mahaš po zraku, ne žlobudraš praznih besed! Govori! Gledi, ušesa imam že nastavljene!“

„Ali nisi še slišal, kako kregulj grdo vpije po naših gorah, po dolinah?“ — opomnil ga je Jurašković skor z začudenjem. „Ali ga nisi še vidil, da v mraku ogleduje lep čoln, ki po Črncici pluje k viherskemu bazarju (trgu), kjer se za Martinovićevo hišo skriva v jelševini, in iz kterega Turčin stopa na breg? Ali nisi še vidil, kaj dela ondi? Nisi še slišal, kaj šepetá z devico, krasno kakor jutranji žar, z mladenko na vsem svetu tako, kakoršna je tvoja sestra. Pa tega slavček ne popeva v tihi noči; ampak kregulj, ta vé, kaj se pogovarjata, — on, ki spremlja Ahmed-bega, obodskega poveljnika.“

Vuka je to pretresnilo; zvesto je poslušal Juraškovića in debelo gledal ga. V prsih mu je kipelo in zaprlo glas. Še le čez nekoliko časa je spregovoril.

„Ali je Mandušić tudi slišal tega kregulja?“

„Kdo to vé?“ — odgovoril je Jurašković — „vprašaj svojega pobratima, saj si brat njegove ljubice.“

„Tedaj je pa lègal deroči tič“ — zavrnil je Martinović nekako prepričalno in srčno — „njeni ljubimec bi ga bil, vem, da prvi zagledal in zaslišal. Vojevod! Jaz pravim, da je lègal, saj poznam svojo sestro, poznam njeno ljubezen do mojega pobratima, kteri jo ljubi z junaškim srcem; Helene Martinovićeve ne omami, nje ne prekaní zapeljiva kača.“

„Tem lepše, mladeneč!“ — spregovoril je Jurašković, ko je bil Vuk omolknil — „prav rad pravim, da je kregulj lègal, ali da so mu bistro oči oslabéle.“

so bile skušane — brez vspeha — tudi pri goveji kugi že tolikrat, da moremo hvaliti dobro voljo g. Tušakovo; ne pa, da bi ona zmes bila zdravilo kugi.

Za hišne potrebe marsikaj.

* Gotova pomoč zoper ozeblino. Že spet gotova pomoč! bode morebiti zakričal ta ali uni neverni Tomaž. Kje neki „Novice“ iztaknejo toliko gotovih pripomočkov? — Prodamo, kar smo kupili, s tem pristavkom, da ta pripomoček, ki ga vam ozebenci danes naznanimo, je po virtemberški vladi prejel darilo (premijo) za-nj; iznajdel ga je fajmošter Wahler. Če fajmošter laže, lažemo tudi mi; pa mislimo, da ne, ker bi mu ne bila celó vlada poslavlila iznajdbe njegove. Ta-le je: Vzemi 2 lota koštrunovega (skopčevega) loja in ravno toliko svinskega sala, pa primešaj 4 lote železne riže (Eisenoxyd); to zmes v loncu vedno mešaje s kakim železnim klinom tako dolgo kuhaj, da je črna. Potem prideni še 4 lote beneškega terpentina, 2 lota bergamotnega olja in 2 lota rudeče glin (bolus-a), ktera se pa mora poprej prav dobro z laškim oljem potreti. Kadar rabiš to mazilo, namaži ga na kako prtnino ali cufanje, s katero se ozeblina obveže.

* Gotova pomoč zoper mole. Strasburškim naravoslovcem je znana skrivnost že kakih 30 let, kako kožuhovino in perje zoprnih molov obvarovati. To sredstvo je neizrečeno dober kup, po skušnjah popolnoma potrjeno in človeškemu zdravju popolnoma neškodljivo. Kaj neki je? Nič drugega kot v prah stolčeni železni vitrijol ali zeleni vitrijol (Eisenvitriol), ki ga dobiš v vsaki špecerijski štacuni. S tem prahom se postupa koža med kosmato dlako in perjem. Vitrijol mora pa vselej suh biti, da se lože v prah stolče. Ravno tako bi se znalo to sredstvo tudi poskusiti pri sukne-nih, žimnatih, volnatih rečeh v stolih, zofah itd.

* Da se tinta in rija iz perila spravi, vzemi namesti deteljčine kisline, po kateri se prtnenina prerada trga, zmes iz 2 lotov vinskega kamna in 1 lota golunovega prahu.

Národne stvari.

Nošnja Slovencev tržaške okolice.

Nošnja naših tukajšnjih Slovencev se je mnogo spremenila v nekterih letih, zlasti blizo mesta. Naj povejo „Novice“, kakošna je bila ta nošnja nekdanj, in kakošna je dandanašnji. Marsikaj narodovega se je v tem oziru pogubilo — škoda!

Česar se še jez spominjam, so nosili možki sploh zeló široke črne klobuke z lepo črno svilno prevozo ali tako imenovano žnoro, ki je od zad nekoliko doli visela. Vsak klobuk te baže je stal najmanj petnajst goldinarjev. Nosili so vendar pa tudi zlasti pozimi ali ob burji, precej dragocene kape. Takih kap (kučem) se sicer še vidi tu in tam, pa le redko. Narejene so iz lične in nježne kožuhovine; zgoraj so pokrite z zeleno svilovino, spred so precej nizke, zad pa visokeje; veljajo celó 28, tudi 30 goldinarjev! Nikdar nisem mogel prav izvediti, zakaj da so tako drage. Čevlji njihovi so bili na gornji strani na dolgo odprti, in so imeli spred precej velike sreberne zapone (fibje). Nogovice so jim bile sploh modre (plave) barve in dolge do kolen. Hlače so nosili črne sukne, ki pa so jim segale le do kolen; bile so široke in na vsaki zunanji strani zdolej razklane skorej več ko za en palec. Zarobljene so bile z rudečim suknom; spredej so imele dva žepa (aržeta) ravno tako zarobljena, pa zraven še okinčana z rumeno svilo, kakor ste bili okinčani tudi obedve zunanji strani na dolgo,

namreč od vsakega družih dveh ondašnjih žepov doli do precepa (to je, do mesta, kjer so razklane). Gornja oprava (obleka) jim je bil jopič (jaketa) suknen, črne barve, zarobljen kakor hlače, zraven in okoli gumbnic okinčan z rumeno svilo. Na vsaki strani je bila vrsta precej širokih srebernih gumbov (betonov), ki so jim lepo rožljali, kadar so hitro hodili ali tekali. Pod tem jopičem so nosili brezrokavnik (kamižolo), narejen iz bele in pa orisane tkanine. Tudi na njem ste bili dve vrsti gumbov enakih onim, ki so jih imeli na jopiču. Mladenči so imeli navado, pripenjati na klobuk ob nedeljah in praznikih šopek cvetic, zlasti če mu ga je ljuba dala. Namesti sukne-nih črnih hlač so nosili poleti večidel prtnene bele, pa nogovice tudi bele.

Al zdaj se ne vidi več ne omenjenih klobukov, ne okinčanih hlač, jopičev in kamižol, ne tacih čevljev, ne zapon na njih. Širokeje klobuke nosijo le, kadar se vežbajo kot vojaki, ali kadar so v paradi. Za to jim pa pripomaga tržaška srenja (magistrat). Glavno pokrivalo jim je zdaj razno; hlače, jopič in brezrokavnik so nemarno napravljeni — brez nobenega kinča. Tisti, ki so bliže mesta, posnemajo celó proste meščane, kar se tiče oprave, ravno kakor tudi — živetja! Jezik slovenski pa vendar med sabo še zmiraj govore; slišiš jih po Trstu povsod.

Kar se pa tiče žensk, nosijo sicer še vedno bele peče kakor prave Kranjice; tudi kratke jopice so še zmiraj bolj navadne, čeravno so jih nekatere tu in tam opustile; tako imenovanih kril in nogovic lepo nabranih ne vidiš več med njimi. Njih čevlji so bili nekdanj tako odprti, da, kadar niso imele nogovic, so se skorej vidili prsti na nogah. Vse se je temu čudilo; kaj posebnega so bili tudi napetki, ki so bili neobične visokosti in pa tanki. Zdaj se ne zapazuje nič tacega več med njimi, kakor tudi njih nekdanji čarobni glavni kinč ne, ki je bil v navadi pri zaročnicah, kadar je bila poroka. Pravijo, da ga je bil odpravil rajnji fajmošter Eržen, ki ga neki ni mogel trpeti. — Je li to pravo, naj sodi narod sam! J. G. V.

Zgodovinske stvari.

Kaj je zgodovina? Kako se piše zgodovina?

Spisal in govoril v čitalnici ljubljanski dr. E. H. Costa.

(Konec.)

Pravi zgodovinar najde v obliki vsake države tako naredbo, ktera ustreza narodovemu svojstvu, in ktero je v prvinah bil Bog postavil, in ker mora vsak narod zvršiti svoj lastni, posebni tek, in ker daje svoje domače lice vsemu, kar pridobi od drugod, zatoraj je treba, da se vsak državni red sodi vedno le z ozirom na pravo svojstvo državnega ljudstva, pa ne s kakim izmišljenim merilom. Zgodovinar si mora misliti, da je oblika vsake države porojena, tedaj opravičena posoda, v katero deva narod zaklade svojega duševnega života; ali ostro in resno mora karati napake, ki zapeljavajo s pravega pota, zaznamovati mora trinoštvo, ki izpodjeda zeleno drvo državne ustave, grajati surovo silo in temno svojevoljstvo, ki z jeklenimi rokami stiska sveti red, odkriti škodljive nastopke, izvirajoče iz strasti, iz hudih nagibov in brezbožnih src, ki ustavljajo in kvirijo državno življenje. Državni red v svojej prvotnej podobi ni kriv, pa tudi načela državnih oblik ne, ako narodno življenje uvene in duševno cvetje odpada, predno je moglo roditi, ampak tega so krive napake in zloba, ki grdé korenike in deblo, in ustavljajo naravno rast. — Vsak državni red, v katerem se lahko pozna, kako so se načela naravno razvijale iz proste v zapleteno obliko, od nepolnega začetka do popolnosti, v katerem

se kaže z rastočo omiko tudi napredek, po katerem se popravljajo zakoni in državne oblike na podlogi prvotnega prava, in v katerem se narodu budé in hranijo naravne moči, mora zgodovinar potrditi in reči, da je dober, pa ga ni treba gledati, kakošen je sicer.

Kjer pa svojevoljstvo in sila izpodrine pravico, kjer se ustavlja in ukleplje duh, ki bi rad po zakonitem poti napredoval, in kjer namesti gibanja, ki je potrebno ljudskemu življenju, in namesto živega delanja zakonom brez kvare — vlada postavanje, duševna lenoba in morilni pokoj, in brani perutum, da ne morejo zleteti k luči, tak državni red je malopriden, ker so mu božje ukaze ogrdile nebožje naredbe, resnici je laž popačila lice, in zdravo jedro leži v smrtonosnej lupini.

Država in zakon vodita vnenje dejanje, nad katerim tudi čujeta s plačili in s kaznijo, verstvo pak si prizadeva dušo čistiti in zasadiť va-njo plemenite misli, obuditi v njej božji strah in božjo ljubezen, ter kaže, da je človek odločen vikšemu namenu po smrti. V tem oziru je verstvo podloga vsakej državi, ker obdeluje zemljo, da iz nje raste dobre dela, ker hudobne misli in zle nagibe, iz katerih se rodé zločinstva in pregrehe zoper državo in človeško družbo, premagava s krepostjo verskega posvečevanja in tudi obeta nebeško plačilo tacemu življenju, ki se drži zakonov. Ako verstvo gledamo od te strani, vidimo, da je vedni tovarš državi, ki ne more ostati brez njegove pomoči, ker sicer bi ne prišla do svojega namena, kajti vse državljanske čednosti, vse veselje do občnih koristi, vse načela, katerih se mora prijeti vsaka нравna družba, na ktere se mora opirati vsaka država, imajo svoje korenine v verstvu in v njegovih svetih ukih in zapovedih. Le zmota in laž je, če kdo misli, da država ne potrebuje verstva, ker lahko brez njega obstane; duševna podloga vsake državne zveze ima verstvene lastnosti, in brez te blažilne moči se mora podreti vès človeški red. Kjer koli so ljudje bili brez verstvene vezi postavili državno ploslojje, ondi so molče pritrđili, da božje zapovedi in pobožne srca morajo imeti veljavo.

Verstvo je iskanje, v katerem duša hrepení po viru vsega dobrega, vse luči in vse pravice. To iskanje, hrepenenje in želenje je sveto jedro vsega pa bodi-si na kterej stopinji koli, in svetovna zgodovina mora to sveto jedro izlušiti iz raznih strokov. To jedro je zvezda, ki priča, da je človek res božjega rodú, dragotina, ktere se vdeležuje vesoljno človeštvo, pravi prstan, ki ostaja od roda do roda.

A verstvena misel se malokdaj pokaže v svojej prostorodnej podobi, ampak največ je skrita pod znamenja, svečanosti in bogoslužne oblike najraznejših vrst, ki časi tako prevladajo, da tako otemné prvotni namen, da ga skoraj več ni poznati. Naravni človek ne more biti brez vnenjih oblik; strasti in neuzdani naravni nagibe dostikrat onemijo notranji božji glas, in porodili bi divjoto, ko bi svetejši in bolj podučeni možjé z vnenjimi dejanji oslavljenega čuta ne krepčali, ne budili svesti, da smo vsi grešni in krivični, in ko bi med stvarjo in stvarnikom uže skoraj pretrgane vezi zopet trdneje ne zavezali z daritvami in molitvijo, s prazniki in skrivnostnimi dejanji. Ali tudi tukaj se nam kažejo enake napake, kakoršne smo videli pri državnih redovih. Kakor je tam prvotne načela dostikrat preobrnila in ogrdila vladoželjnost, samosilje in človeška strast, enako se je tudi hrepenenje človeške duše in strah dostikrat v rabo jemal samo zato, da bi se duh vspônil in sveti plamen srca obrnil na kriv pot.

Tu čaka zgodovinarja težka dolžnost, ker mora pod vnenjo, grdečo odejo iskati gorečega svetega ognja, in iz raznih verstvenih oblik mora zvedati, po katerih potih so ljudje hodili, ko so si hladili želje po božjem vzoru;

pa če so tudi tavalí po napčnih cestah, vendar bode čestil tudi te, ker plemenito prizadevanje je tudi v zmoti vredno čisljanja; kazalo se mu bode tudi v paganskih verah nektero zrno prave notranje resnice, marsikaka velika obraževalna misel.

Tretjič k omiki spada slovstvo in umetnost, ki poganja iz tacih tal, iz kakoršnih verstvo. Iz početka je vsaka umetnost služila verstvu. Zidanje Bogu postavlja svete hrame in poslopja, obrazilni umetnosti dajete božjej misli vnenje znamenje, kteremu posojate človeško podobo, ker je človek ustvarjen po božjej podobi, in pristavljate še kako biljego (simbol), pod ktero zakrijete nadtelesno božjo misel. Tudi pesništvo je bilo od kraja namenjeno samo božjej službi. Z godbo združeno daje živo obliko čutečega in pobožnega povzdigovanja nad zemsko življenje; dalje tudi slavi božje bistvo in lastnosti; povzdiguje čine svojih bogov in njihovo obračanje človeške osode. I kadar se po napredku druge omike razširi in pomnoži število dozdanjih misli, popusti poezija Božjo službo in gré v človeške prsi in v raznoliko zemsko življenje, koder si išče snovi, in torej ima vendar le tisti namen, kakoršen ima verstvo. Tudi pesništvo tka sveto vez med nebom in zemljo, ker plemenite in velike stvari poveličava in hvali; tudi pesništvo je нравna moč, ki podpira, da se visosti in dobroti umakne nizkost in surovost. Iz prave umetnosti vedno sije tista sveta luč, pri kterej je prižgana; vedno bode pričevala, da je in gospoduje tista božja moč, iz ktere se utrinja vsa нравnost, vsa krepost, vse više hrepenenje in čutje in vsa prava duševna plemenitost; pesništvo je le ena izmed mnogih barv, v katerih se duševna luč prelamlja.

Tudi lepota in soglasje, duši vsake prave umetnosti, ste pomožni žarki, tekoči iz tega božjega vira vse luči in vse dobrote, in všečnost, ktero budite, vidimo, da je tudi plemeniteča, k нравnosti in svetosti vodeča moč, kakor je pobožnost, kakor je dalje kak junaški čin. Če je Platon učil, da je lepota in dušno soglasje, ktero prebiva na njej, najpripravnejši pot, po kterem se pride do končnega namena vsega človeškega življenja, mi vsaj lahko rečemo, da je podobna gredém, po katerih se je človeštvo nekoliko približalo svojemu poklicu. In to lepoto, in to soglasje nahajamo v pravej umetnosti, v resničnem znanstvu, v plemenitem slovstvu.

Iz tega duševnega blaga odseva narodno svojstvo. Če pa to blagó, kakor državne naredbe in verstvene reči, tudi res lahko skrunijo napake, vendar te napake same v sebi nosijo zdravilno moč, in bojujejo se zoper hromoto z njenim lastnim orožjem.

Svetovna zgodovina torej mora najti pot, po kterem je človeštvo od najstarejše dobe do naših časov iskalo končnega namena zemskega življenja, in buditi mora čut, da nas vodi roka božje previdnosti in da je svet izročén večnej vladi. Zgodovina bode pazila na vsak narod, ko še raste, hodila bode za njim po vseh njegovih ovinkih in spremljala ga za vsemi deli, in ker je ona najviša sodnica na zemlji, zato mu odloči njegovo mesto in ustanovi mu značaj. Da pa mora pravično soditi, mora svoj vid zmirom ostriti na večnih zakonih нравnosti, prava in kreposti, da je ne preslepí vnenja prikazen, in da ne upogne pravice. Njej ne veljá nikakoršna mogočna osoba, pred njenim sodnjim stolom mora stati najmogočnejši vladar, ki na zemlji ni vedel za nikakoršnega sodnika nad seboj, ki se ni odgovarjal zarad svojega dejanja; zdaj pa je v enej vrsti z ubogim zatirancem; zgodovina obema tehta dejanja in prizadevanje s pravično tehtnico, in kdor je prelehek, tega zadene nje pogubilna sodba.